

rından nakit, mücevher, kürk, hayvan, gümüş eşya ve çadır mühimmatı dışında kalanları borçlarını tasfiye etmek şartıyla vârisleri olan kızı ile damadına teslim edilmiştir.

Kaynaklarda yaşı yetmiş geçmiştir, muktedir, iş bilir, tecrübeli, vakur bir vezir olarak tanıtılan Mehmed Paşa özellikle memleketinde çeşitli hayır eserleri yaptırmıştır. Sarı Abdurrahman Paşa'nın vakıf arazilerini değerlendirerek Dârende'nin He-yiketeği mahallesinde inşa ettirdiği külliyesi cami, medrese ve derslane / kütüphaneden oluşmaktadır. Birçok tamir geçiren camiden bugüne ancak ince gövdeli zarif minaresi ulaşabilmiştir. Vakfiyede derslane olarak tarif edilen kütüphane onun adının verildiği İlçe Halk Kütüphanesi'nin doğusundadır ve asıl kütüphane arsası üzerinde Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı tarafından yeniden yaptırılan Cebecizâde Mehmed Paşa Kütüphanesi'nde kitap vakıflarıyla birlikte yaklaşık 800 adet yazma eser bulunmaktadır. Ayrıca Aşudî / Gürpınar Köyü Camii'ni Dârende müftüsü Ömer Şemî ile birlikte onartmış ve bir mektep inşa ettirmiştir. İstanbul'da Dârendeli Konağı bitişiğindeki Sekbanbaşı Yâkub Ağa Camii için hamam gibi birtakım hayır eserleri yaptırmıştı. Avârız vakfı olan ve vakıflarının bir kısmını Haremeyn'e tahsis eden Mehmed Paşa'nın vakfiyeleri muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, nr. E. 7028/145; 335; nr. E. 2444/117; nr. D. 6113, 5657, 8554; BA, MD, nr. 173, s. 2; nr. 175, s. 108, 348, nr. 176, s. 206, nr. 181, s. 102-103; BA, *Tahvil Defterleri*, nr. 2, s. 110; nr. 16, s. 94, 135, 231; BA, A.RSK, nr. 1601, s. 11, 19; BA, Divân-ı Hümâyûn, *Rûûs Defterleri*, nr. 50, s. 150, 259; BA, MAD, nr. 7584, s. 57; nr. 9718, s. 50-55; BA, D.BŞM, nr. 4482, s. 4; nr. 4736, s.1-5; BA, D.BŞM, Muhallefât Halifesi, dosya nr. 72/43; defter nr. 13000; BA, A.MKT, nr. 105/2-3, 12-13, 27, 30, 35; nr. 106/1, 5, 34, 38, 47-48; nr. 107/6-11, 13, 22, 25-26, 37; nr. 110/7, 11, 15, 19-37, 40, 45, 48; BA, HH, nr. 49, 64, 64/A, 547, 883, 909, 8261, 9605, 11230, 11237, 11319, 11712, 15505, 15657, 55303, 55798; BA, Ali Emîri, I. Abdülhamid, nr. 52, 156, 1339; BA, Cevdet-Maliye, nr. 11017, 18615, 22861, 23273, 25531, 26572/1-10, 28542, 30280, 30455, 31446; BA, Cevdet-Maârîf, nr. 8619; VGMA, *Haremeyn Defterleri*, nr. 8, s. 325-326 (VGMA, Vakfiye Kataloğu, VI, 1943); Ebû Sehl Nu'mân Efendi, *Tedbrât-ı Pesendide* (haz. Ali İbrahim Savaş), Ankara 1999, s. 145, 150, 160; Hâkim Mehmed, *Tarih*, Arkeoloji Müzesi Ktp., nr. 483, I, 60, 165, 253, 306, 349; Çeşmizâde, *Tarih* (nşr. Bekir Kütükoğlu), İstanbul 1993, s. 17; Şem'dânizâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), III, 38, 45-50, 61; Mehmed Hasib Rûznâmesi (haz. Süleyman Göksu, yüksek lisans tezi 1993), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, vr.

29^b-30^a; Rûznâme (I. Abdülhamid), T SMA, nr. E. 12360/1, vr. 3^a, 6^a, 7^a; nr. E. 12360/17, vr. 4^a, 5^a; Hasib Üsküdüri, *Vefeyât-ı Ekâbir-i İslâmiyye*, Millet Ktp., Ali Emîri, Tarih, nr. 620, vr. 44^a; Ayyansarayî, *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 101-102; Sâdullah Enverî, *Tarih*, Millet Ktp., Ali Emîri, Tarih, nr. 67, II, vr. 61^b-63^a, 66^a-76^b, 82^a-83^a, 85^b-88^a, 105^b, 106^a, 109^a, 113^a, 116^{a-b}, 119^b; Rûzmerre, TTK Ktp., Yazma, nr. 1001, s. 7-8, 22, 33; Ahmed Cavid, *Verd-i Mutarrâ: Hadikatü'l-vüzerâ Zeyli*, İstanbul 1271, s. 28-29; Vâsif, *Tarih*, I, 18, 33, 57, 312, 322; a.e. (İlgürel), s. 115, 131, 278; a.e., TSMK, Hazine, nr. 1406, vr. 49^{a-b}, 50^b-91^b, 95^a, 100^b; Zaîmzâde Mehmed Sâdik, *Tarihçe*, İÜ Ktp., TY, nr. 2532, vr. 10^a-11^b; Kethüdâzâde Saîd, *Tarih-i Sefer-i Rusya*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2143, vr. 14^b-15^a; Cevdet, *Tarih*, II, 32, 50, 74-75, 103, 128-129, 303-304, 328; III, 110; *Sicill-i Osmânî*, IV, 261; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 423-425; Faik Reşit Unat, *Osmanlı Seferleri ve Sefârenâmeleri* (nşr. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1968, s. 87-89; E. Raczyński, *1814'-de İstanbul ve Çanakkale'ye Seyâhat* (trc. Kemal Turan), İstanbul 1980, s. 169-170; Vahit Türk, "Dârende Mehmet Paşa Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazmalar", *Firat Hauzası Yazma Eserler Sempozyumu: 5-6 Mayıs 1986 Elazığ, Bildiriler* (haz. Tuncer Gülensoy), Elazığ 1987, s. 211-218; Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi: Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001, s. 120, 141-143, 188-189, 241; Ahmet Akgündüz v.dğr., *Dârende Tarihi*, İstanbul 2002, s. 398, 454-457, 472-474, 485-492, 708-715.

FİKRET SARICAOĞLU

MEHMED PAŞA, Defterdar

(bk. DEFTERDAR
SARI MEHMED PAŞA).

MEHMED PAŞA, Derviş

(bk. DERVİŞ MEHMED PAŞA).

MEHMED PAŞA, Derviş

(ö. 1191/1777)

Osmanlı sadrazamı.

1142'de (1729-30) İstanbul'un Aksaray semti Hoşkadem mahallesinde doğdu. Babası sultan yağlıkçısı Kadri Ağa olarak tanınan Derviş Abdülkadir Efendi'dir. İlk olarak Defterdar Behcet Mehmed Efendi'nin (Paşa) mühürdar yamaklığı ile göreve başladı. Daha sonra Nâilî Abdullah, Silâhdar Ali ve Yirmisekizçelebizâde Mehmed Said paşaların sadrazamlıkları dönemlerinde (1755-1756) divitdarlıkta bulundu. Defterdar kesedarı iken 4 Şevval 1178'de (27 Mart 1765) gurebâ-yi yemîn kitâbetine getirildi ve yüksek dereceli

kâtipler zümresine katıldı (BA, A.RSK, nr. 1596, s. 2; BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 9399), ertesi yıl eski görevine döndü. 5 Şevval 1180'de (6 Mart 1767) İstanbul mukâtaacısı oldu (Çeşmizâde, s. 21).

1182'de (1768) başlayan Osmanlı-Rus savaşlarına defterdar kesedarı olarak iştirak etti. Babadağı'ndaki ordugâhta görev yaptı. 25 Cemâziyelâhir 1185'te (5 Ekim 1771) maliye tezkirecisi ve erzak yokluğu dolayısıyla bunalıp hastalanan Defterdar Hacı İsmâil Efendi'nin vekili oldu. Dört aylık vekâletinin ardından Hacı İsmâil Efendi'nin vefatı üzerine 21 Şevval 1185'te (27 Ocak 1772) başdefterdarlığa tayin edildi (BA, *Tahvil Defterleri*, nr. 16, s. 241). Savaşın sonuna kadar süren bu görevi sırasında ordunun kışlamakta olduğu Şumnu'ya Ruslar'ın yürüyüşü karşısında başlatılan siper yapımına nezaret ettiği gibi cephe cephe dolaştırdığı toplar sayesinde Rus kuvvetlerinin saldırdıktan vazgeçip kuşatmada kalmalarını, livâ-i şerîfin korunmasını sağladı, sefer bütçesini iyi idare etti.

Sadâret kethüdâsı Ahmed Resmî Efendi'nin Küçük Kaynarca barış görüşmelerine birinci elçi olarak tayin edilip 2 Cemâziyelevvel 1188'de (11 Temmuz 1774) yola çıkması üzerine sadâret kethüdâlığı vekâleti Derviş Mehmed'e verildi. Savaşı sona erdiren barış antlaşmasının metni de onun eliyle sadrazama ulaştırıldı. Ordu henüz İstanbul'a gelmeden 28 Cemâziyelâhir 1188'de (5 Eylül 1774) defterdarlıktan alındıysa da Sadrazam İzzet Mehmed Paşa'nın müdahalesiyle 22 Receb'de (28 Eylül) ikinci defa defterdar oldu.

Başdefterdar Derviş Mehmed, Enderrun ağalarıyla ve özellikle padişahın silâhdarı Seyyid Mehmed ile kurduğu iyi münasebetlerin bir sonucu olarak 3 Safer 1189'da (5 Nisan 1775) sadâret kethüdâlığına getirildi. Sadrazam İzzet Mehmed Paşa ile Şeyhülislâm İvazpaşazâde İbrâhim Beyefendi'nin, Rusya tarafından bas-kı altında tutulan Kırımîliler ve Kırım meselesi dolayısıyla topluluk içinde tartışmaları ve ardından İzzet Mehmed'in azledilmesi üzerine 8 Cemâziyelevvel 1189'da (7 Temmuz 1775) sadrazam oldu (T SMA, H. 1648, vr. 9^b). Sadrazamlığı sırasında karşılaştığı ilk ciddi mesele, I. Abdülhamid'in tahta çıkışından sonra dünyaya gelmesi beklenen ilk çocuğunun ölü doğmasıyla ilgilidir. Düzenlenmesi planlanan şenliklerin iptalinden on bir gün sonra 20 Zilkade 1189'da (12 Ocak 1776) Hatice Sultan'ın doğumu büyük şenlikler ve donanmalarla kutlandı. Eğlencelerin abar-

tilmasının bir sebebi de Küçük Kaynarca Antlaşması'nın onaylı nüshasını İstanbul'a getiren, kayınpederi Çavuşbaşı Mehmed Ağa'nın karşılamaya gitmeyip vekilini gönderdiği Rusya elçisi N. Repnin'e bir gösteriş aracı olarak değerlendirilmesiydi. Yine onun sadrazamlığı zamanında ilk şehzade Mehmed (6 Receb 1190/21 Ağustos 1776) ve Şehzade Ahmed'in (25 Şevval 1190/7 Aralık 1776) doğumları dolayısıyla şenlikler düzenlenmesine nezaret etti.

Tersane'de 27 Safer 1189'da (29 Nisan 1775) kurulan Bahriye Hendesehânesi'nin bir müessese olarak faaliyete geçmesi ve nizamnamesinin kaleme alınması onun sadâreti döneminde. Sayıları seksen nefere düşen Sürat Topçuları Ocağı'nı gereksiz ve giderleri arttırıcı bir unsur olarak gören sadrazam bu ocağı 13 Şâban 1190'da (27 Eylül 1776) Topçu Ocağı'na ilhak ettirdi. Kara leventliği ocağının lağvı, elbise yasaklarının tekrarı, Mısır'ın isyancı Ebüzzeheb Mehmed Bey'e tevcihi,

Sayda ve civarındaki Zâhir el-Ömer'in isyanının bastırılması, Bağdat'a tayin edilen İspanakçızâde Hâfız Mustafa Paşa'nın otoriteyi temin çabaları ve bu kargaşaya sırasına Basra'nın İranlılar tarafından işgali onun sadâreti döneminin diğer iç gelişmeleri arasındadır.

Sadrazam Derviş Mehmed Paşa'nın görevden uzaklaştırılma sebebi selefi gibi Kırım meselesiyle ilgilidir. Şâhin Giray'ın Ruslar'ın desteğiyle hanlığın başına geçmesi ve bu uygulamasından Kırımlılar'ın şikâyetçi olup durumu İstanbul'a bildirmeleri karşısında tepkisiz kalması, Kırım Hanlığı'nın serbestiyet statüsü konusunda, "Elçilerine söylerim, sözle kaldırım" gibi ifadelerinin duyulması üzerine 25 Zilkade 1190'da (5 Ocak 1777) görevinden alındı (T SMA, nr. H 1648, vr. 9^b). Padişaha göre ise dikkatsizlik ve kayıtsızlığının ısrarla tembih edilmesine rağmen değişmemesi azlini gerektirmişti (*Rûzmerre*, s. 7; Cevdet, II, 304). Ayrıca görevden uzaklaştırılma sebepleri arasında bu makama yakışmayan tavırlar içinde bulunduğu hususu da belirtilmektedir (BA, MD, nr. 173, s. 2). Kırımlılar'ın gördüğü baskılara karşı aktif bir tutum sergilenmeyişi ni dile getiren eski şeyhülislâm İbrâhim Beyefendi ve Râif İsmâil Paşa'nın başını çektiği muhaliflerin bu sonucu temin ettiği anlaşılmaktadır. Azledildikten sonra Topkapı Sarayı Ağayeri'nde bir gece gözaltında bulundurulmuş Mehmed Paşa'nın Gelibolu'da ikamet isteği padişah tarafından kabul edilmemiştir (BA, Ali Emîrî, I. Abdülhamid, nr. 25454). On sekiz ayı geçen sadâreti süresinde 19.000 kесе gelirine karşılık azlinde 600 kесе borçlu çıktığı, bunun sebebinin doğumlar dolayısıyla düzenlenen şenlikler ve barış antlaşması sebebiyle ziyaretlerde sunulan hediyeler olduğu belirtilir.

Görevden alınmasından yaklaşık kırk gün sonra 2 Muharrem 1191'de (10 Şubat 1777) Hanya Kalesi muhafızlığına tayin edilen Derviş Mehmed Paşa (T SMA, H. 1648, vr. 9^b; BA, *Tahvil Defterleri*, nr. 16, s. 49) Hanya'ya giderken yolda hastalanıp Sakız adasına çıktı ve burada 7 Rebülâhîr 1191'de (15 Mayıs 1777) vefat ederek günümüze ulaşmayan Mısırlı zâde İbrâhim Paşa Camii hazîresine defnedildi.

Ahmed Vâsîf onu "fenn-i defterîde mâhir" ve "müttaki ve müteşerri" olarak tanıtırken (*Tarih*, TSMK, Hazine, nr. 1406, vr. 30^b, 60^a) Kethüdâzâde Said "sefer hallerine vâkıf, heves ve zevklerine bağlı" biri olarak niteler (*Tarih-i Sefer-i Rusya*, vr.

14^b). Halvetî-Şâbâniyye'ye mensup olduğu belirtilen Mehmed Paşa, Eyüp'te Büyük İskele yakınlarında kitâbesi tesbit edilen, ancak bugüne ulaşamayan bir çeşme yaptırmış, Üsküdar'daki Nasûhîzâde Zâviyesi ile Bursa'daki Pınarbaşı Mevlevihânesi'nin onarımını ve yenilenmesini sağlamıştır. Onun için kaleme alınan takdim edilen eserler arasında Azizâde Hüseyin Râmîz'in *Zübdetü'l-vâkıât* adlı tarihiyle (İÜ Ktp., TY, nr. 2395) *Muhtasar Nûrû'l-hüdâ* adlı çalışma (İÜ Ktp., TY, nr. 1423) bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, D. 5741, 9727; E. 821, 12144; H. 1648, vr. 9^b; BA, MD, nr. 173, s. 2, 315/1; BA, *Tahvil Defterleri*, nr. 16, s. 49, 241; BA, MAD, nr. 7606, tür.yer.; BA, A.RSK, nr. 1596, s. 2; BA, A.AMD, nr. 20/60, 21/57, 2031/104; BA, D.BŞM, nr. 4482, s. 4; BA, D. KLD, nr. 26151, 26159, 26162; BA, Ali Emîrî, III. Mustafa, nr. 3068; BA, Ali Emîrî, I. Abdülhamid, nr. 347, 18632, 25454; BA, HH, nr. 11717; BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 8389, 9399, 9666, 9951, 18689; BA, Cevdet-Maliye, nr. 18689, 24792, 28671, 31078; BA, İbnülemîn, Saray Mesâlihi, nr. 3298; BA, İbnülemîn, Timar ve Zeâmet, nr. 82, 84; BA, D.BŞM, MHF, nr. 60-61/1-2; 66/36, 53; BA, A.MKT, nr. 90/5, 9-14, 21, 46; 91/4, 7, 27-28, 31, 42, 53; Çeşmîzâde, *Tarih* (nşr. Bekir Küçüköğlü), İstanbul 1993, s. 21; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârîh* (Aktepe), II/B, s. 85; III, 6, 9, 12, 30-36, 38, 43-45, 61; Mehmed Hasib Rûznâmesi (haz. Süleyman Göksu, yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, vr. 20^a, 24^b, 25^b, 29^b; Sirkâtîbi Mustafa, *Rûznâme-i Sultân Abdülhamid Han*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 0.121, vr. 22^b; *Rûzmerre*, TTK Ktp., Yazma, nr. 1001, s. 4-7; Hüseyin Râmîz, *Zübdetü'l-vâkıât*, İÜ Ktp., TY, nr. 2395, vr. 1^b-2^b; Hasib Üsküdarî, *Vefeyât-ı Ekâbir-i İslâmiyye*, İÜ Ktp., TY, nr. 564, s. 50; Ayyansarâyî, *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 90-91; a.mlf., *Mecmûa-i Tevârîh* (haz. Fahri Ç. Derin - Vahid Çabuk), İstanbul 1985, s. 335-336; Kethüdâzâde Said, *Tarih-i Sefer-i Rusya*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2143, vr. 14^b; Sâdulah Enverî, *Tarih*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 67, II, vr. 15^b, 17^b, 19^b, 23^b, 29^a, 34^b, 42^b, 43^a, 61^a-62^a, 79^a-b; Enverî Sâdullah Efendi *Târîhi I* (haz. Muharrem Saffet Çalışkan, doktora tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, vr. 270^b, 303^a-304^b, 351^b, 407^b, 452^b, 458^a; Ahmed Câvid, *Verd-i Mutarrâ: Hadikatü'l-lüvzerâ Zeyli*, İstanbul 1271, s. 27-28; Vâsîf, *Tarih*, I, 287; II, 154-155, 177, 197, 203, 240, 295; a.e., TSMK, Hazine, nr. 1406, vr. 12^a, 19^b, 27^b-28^a, 30^b, 33^b, 34^b, 35^a, 37^b-38^a, 50^a-51^a, 59^b-60^a; Zâimzâde Mehmed Sâdik, *Tarihçe*, İÜ Ktp., TY, nr. 2532, vr. 6^b, 7^b, 10^a; *Muhtasar Nûrû'l-hüdâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 1423, vr. 1^b; Cevdet, *Tarih*, II, 24-25, 29-32, 36, 40-41, 46/9-50, 79, 304; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 47, 42-423; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, II, 374; Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi: Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001, s. 74, 86, 120, 140-141, 192.

